

Mülkiyet Konusu Olarak Bilgi

Prof. Dr. Bülent Yılmaz*

Bilgi Nedir ve Neden Önemlidir?

Bilgi dediğimiz nesneyi dünyaya insan olma olanağı ile gelmiş bir varlığın bu olanağı gerçekleştirilmesinin biricik aracı olarak tanımlamak yanlış olmayacaktır. “Bilgi olmadan insanın insan olamayacağı” ifadesi, biraz vulgarize görünse de, bilginin insan için bir varlık koşulu olduğu gerçeğini yalın biçimde ortaya koyar. İnsanlığın bir anlamda zorunlu amacı olan “gelişme” için, önce “varlık” sonra da bu “varlığı geliştirme” çabası söz konusudur. Dolayısıyla, bir nesnenin insan için varlık ve varlığı geliştirme “koşulu” olması, onun, son derece ayırıcı bir niteliğe sahip bulunması anlamına gelmektedir. Bilgi hem bireysel hem de toplumsal gelişme için zorunlu bir nesnedir. Kısaca, “bilgi önemlidir” ifadesi derinliği olan bir önermedir.

Bilginin Niteliğine Yaklaşımda Değişmeler

Dünyayı bilinebilir kılmamızın, iyi ve doğru yaşamamızın, toplumsallaşmanın aracı nitelikleriyle yaşamımızda yer alan bilgi, giderek meta niteliğine bürünmekte ve para kazanmanın aracı haline gelmektedir. Sanayide bir üretim ögesi, yani bir girdi iken, günümüzde bir çıktı yani tüketim nesnesi haline dönüşmüştür. Bir başka değişim de, onun, kamu niteliği ağır basan bir nesneden özel mülk haline dönüşen ticari bir mal/piyasa malı olmaya başlamasıyla görülmektedir. Bu değişim, bilginin yaşamı bilinebilir kılmasından kaynaklanan değerinin, giderek para kazandırmasından kaynaklanan değere kayışa neden olmaktadır. Bir başka deyişle, değerli, hatta doğru bilgi, yaşamı açıklayan değil, para kazandıran/sermaye olabilen bilgi olmaya başlamıştır. Bilginin doğruluğunun nesnesinde sınanarak değil, “parasında sınanarak” ölçülmeye başlandığını söylemek yanlış olmayacaktır.

Bilgi Neden Kamu Malıdır ve Ne Kadar Özel Mülktür?

Bir birey bir otomobili “kendi” emeğinin karşılığında elde ettiği “kendi” parası ile satın alır ve mülkiyetine geçirir. Bu malın onun mülkiyetine ait olmasında başka hiç kimsenin payı ya da katkısı yoktur. Dolayısıyla, o mal “onundur”. Peki, bir mal olarak görülmeye başlanan “bilgi” aynı nitelikte bir mülkiyet nesnesi olabilir mi? Bilgi üretmenin temel koşulu daha önce başkaları tarafından üretilmiş bilgiyi kullanmaktır. Bilgi üretiminde yaratıcılık önemli bir etken ise, o güne kadarki bilgiler de bir koşuldur ve bilgi üretmenin, özünde, toplumsal ve ortaklaşa yapılan bir etkinlik olduğu kabul edilmek durumundadır. Bir bilim adamı, sanatçı ya da herhangi bir bireyin mülkiyetinde olan otomobil için söyleyebildiği “benim” sözcüğünü bilgi için aynı derecede ve güçte söylemesi olanaklı görünmemektedir. Bu belirlemeye ve kabule dayanarak, bilgiyi kullanmanın diğer insanların “hakkı” olduğu da söylenebilir. Bu hak hem bilginin üretilme sürecinin niteliğinden ve hem de onun, insan için bir varlık koşulu olmasından kaynaklanır. Kısaca, bir otomobil ile bilgi aynı nitelikte mal, yani, ikisi de aynı derecede “özel mülk” olamaz.

Birine ait olan otomobili başkasının kullanamamasının insan/insanlık açısından yaratacağı bir zarar genelde söz konusu değilken, bilgiyi özel mülkiyet nesnesi olması nedeniyle başkasının kullanamamasının yaratacağı ciddi zararlar bulunmaktadır. Toplumsal gelişme, uygarlık ve belki de daha önemlisi etik açıdan bilgiyi kullanılmaması kabul edilebilir bir şey gibi görünmemektedir. Bir hastalığın tedavi bilgisini parası olmadığı için alamamak kapitalist ekonomi mantığı açısından açıklanabilir belki ama insan açısından anlaşılabilir ve kabul edilemez görünmektedir.

* Hacettepe Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü.
byilmaz@hacettepe.edu.tr

Otomobil ve benzeri mülkiyet nesnelere paylaşıldıkça biterken/tükenirken, bilgi paylaşıldıkça çoğalan, daha doğrusu, paylaşılsa çoğalan bir nesnedir. Bu niteliği ile de özel mülkiyet nesnelere ayrılmaktadır. Yani, bilginin varlığı ve geliştirilmesi paylaşılmasına bağlıdır. Bilgiye kamusal nitelik kazandıran boyutlardan birisi de budur.

Elbette, yazar hakkı ile kamunun bilgilenme hakkı arasında sağlam bir denge kurulması zorunluluğu gözden kaçırmaması gereken bir noktadır.

Bilginin Özel Mülkiyet Nesnesi Olmasının Toplumsal Yansımaları

Bilginin metalaşması olgusunun toplumsal yaşama, özellikle küreselleşme süreci açısından yansımaları söz konusudur. Örneğin; temel işlevi “her” alanda araştırma yaparak insanı, dünyayı ve yaşamı “her” boyutuyla bilinebilir kılma işlevine sahip üniversiteler, özellikle proje yaklaşımı saplantılarıyla kapitalist işletmelerin laboratuvarları durumuna gelmiş, hangi alanda hangi bilgiyi üreteceklerine kendileri değil bu işletmeler karar vermeye başlamıştır. Elbette, işletmelerin bilgi üretilmesini önerdikleri alanlar büyük ölçüde parasal kazanç sağlayan alanlar olmaktadır. Buğra'nın aktardığı örnek ilginçtir. Buna göre, 1975-1996 yılları arasında piyasaya sürülen 1223 ilacın yalnızca 4'ü dünyanın büyük bir çoğunluğunu ilgilendiren tropik hastalıkların tedavisine yönelik araştırma-geliştirme etkinliği sonucu üretilmiştir. Tropik hastalıkların Afrika ve Asya'da yaygın oluşu, işletmeler açısından üretilen ilaç (daha doğrusu bilgilerin) pazarının güçlü olmadığı anlamına gelmektedir. Bu yaklaşımla davranıldığında, genelde para kazandıramayan ancak yaratıcı insan düşüncesinin kaynakları olan temel alanlarda bilgi üretilmesi söz konusu olamayacaktır. Daha önemlisi, üniversiteler her araştırmaya kazanç getirme potansiyeli açısından bakacak, bu anlayış araştırmacılara da sıçrayacak, karşımıza, para kazanmaya çalışan üniversite ve bilim adamı tipini çıkaracaktır. Bu son derece tehlikeli bir eğilimdir. Üniversitenin ve bilim adamının işlevi, bilgiyi piyasa malı yapmaya çalışmak olmamalıdır. Kazanç sağlama niteliği, üretilen bilgiyi doğrulayan ve meşrulaştıran bir ölçüt haline gelmeye başlamıştır. Bu bilim kavramı ile bütünüyle çelişen ve bilime son derece yanlış sınırlar koyan bir durumdur.

Bilim, küreselleşme sürecinin toplumsal eşitsizlik yaratan araçlarından birisi olmamalıdır.

* Ayşe Buğra. (2002). “Uluslararası bilgi toplumunda bilginin ekonomi politikası”, *Bilgi Toplumuna Geçiş*. Der. İlhan Tekeli ve bşkl. Ankara: TÜBA.